

Dávid Ferencz és a szombatosság.*)

A „Vasárnapi Ujság“ f. évi 38—40 számaiban „Az erdélyi székely szombatosok“ czimmal egy cikksorozat jelent meg Győri Lajos urtól, melyben egyfelől mint történeti alappal nem bíró hagyományt elítélve ugyancsak a „Vasárnapi Ujság“ mult évi folyamában, az erdélyi székely szombatosok eredetéről nagyobbára Ürmösi Sándor ur jegyzetei nyomán megjelent cikksorozatot, másfelől előadja e felekezet történetét azon források nyomán, melyeket e kérdést illetőleg a történetkutatás eddig felfedezett.

Részemről mindkettőért teljes elismeréssel vagyok a t. író említett cikksorozata iránt; mert hogy az Ürmösi Sándorféle előadás nem egyéb regényes elbeszélésnél, azt annak idejében magam is megjegyeztem „Keresztény Magvető“ czimű folyóiratunkban (I. K. M. VIII. köt. 201 l.), ugyancsak e folyóiraatra utalva azon cikksorozat íróját a történeti forrásokért, a mennyiben ez alapon a „Ker. Magvető“-ben már két cikket adtunk. A „Szombatosok Erdélyben“ (III-ik köt.) és Péchy Simon (V-ik köt.) czimmal. Mindkettőt Kővári Lászlótól. A mi pedig a Győri ur előadását illeti, ki dolgozatában folyóiratunkat is felhasználta, attól a történeti alapot nem lehet elvitatni, s így csak örömünkre szolgál, hogy a „Vasárnapi Ujság“ olvasó-közönsége nem maradt az Ürmösiféle történet-tudománnyal.

Ugy látszik azonban, hogy Győri ur sem elégedett meg az eddigi adatokkal, a melyek a szombatosok eredetét illetőleg mindenestre hézagosak, s hogy cikksorozata a történeti becs mellett az ujdonság színével is birjon, a szombatosság eredetét egyenesen Dávid Ferenczre viszi vissza s bár a maros-vásárhelyi kronika után ő is Eössit tartja e felekezet alapítójának, azt állítja, hogy a szombatosság nem más, mint az unitarismus kinövése, a mi szerinte Dávid Ferencznek a Krisztus nem imádására vonatkozó tanában nyilatkozott, melyért Dávid Ferencz 1579-ben Gyulafejér-

*) A „Vasárnapi Ujság“ f. évi 47-ik számából.

várt (a közleményben hibásan áll Deésen) csakugyan el is ítélte. S csak is ez akadályozta meg az újításokhoz szokott lelki kétségei között végre is megőrült ¹⁾ Dávid Ferenczet abban, hogy az alakuló félben levő felekezetnek, t. i. a szombatosoknak, hitelveit és szertartásait formulázza.

E felfogás az, melyet minden megjegyzés nélkül nem hagyhatok. Lássuk tehát mire alapítja Győri ur ez ujdonat-új hypothesis, melyet nem lehet egyébnek nevezni, miután ahoz, hogy történeti igazság legyen, épen maga az igazság hiányzik.

Győri ur elsőben is így okoskodik: „A rohamos újítási viselkedet, t. i. a Dávid F. által hirdetni kezdett tan, hogy a Krisztus nem természet szerint való Isten, tehát imádni sem szabad, oly lejtőre ragadta Dávidot, melyről a visszatérés lehetetlen volt. Mulhatlanul zsidózásba kellett rohannia. Mielőtt azonban ide érkezett — s nézeteit rendszerbe foglalhatta — szóval, mielőtt új felekezetet alkothatt volna: álnok csel áldozata lett.“ Más szókkal, ha Dávid F. el nem ítélte, ő a szombatoságot felállította volna. Hogy Győri ur ezt így érti, bizonyos abból is, hogy hátrább, midőn Eössi Andrásra hivatkozik, mint a kit az újabbkori történetsek a szombatosok alapítójának tekintenek, azt mondja, hogy „Eössi szintén a Dávid F. egyik tanítványa vagy követője lehetett.“

Hogy minő viszonyban állott Eössi Dávid Ferenczhez, erre én részéről adatokat nem bírok, de hogy a Győri ur következtetése nem állja ki a próbát, ezt merem állítani. Avagy próbálja meg Győri ur s a Dávid F. helyébe tegye azon ezer meg ezer protestánst, — még katolikust is kapunk eleget, — a kik ma a Krisztust Dávid Ferenczcel nem tartják természet szerint való Istennek, tehát imádást sem tulajdonítanak neki: s kérdem, merne-e

¹⁾ Csudálkozom rajta, hogy Győri ur, a ki különben elég méltányosan emlékszik cikksorozatában Dávid Ferenczről, s különösen Blandratával szemben mint tiszteletre méltó jellemet tünteti fel, a Dávid F. ellenfeleinek eme ráfogását minden bírálat nélkül átvette. Tény, hogy Dávid F. már Gyula-Fejérvárra betegen vitetett, maga a fejedelem látván gyengeségét, széklet adatott, hogy vallatás alatt is ülhessen. Betegen vitték fogságba Dévára. Lehet, hogy utolsó perceiben csakugyan elhagyta eszmélete, a mi a halál pillanatában csaknem közönséges dolog. Ha már az ily eszmélet-nélküliséget örülésnek nevezzük: ugy igaza lehet azoknak, a kik azt állítják, hogy Dávid F. végre megőrült. Csakhogy egy haldokló eszméletnélküliségét még eddig senki se nevezte megőrülésnek. Egyébiránt az ő halála körülményeiről — fájdalom — eddig még semmit felfedezni nem bírtunk. S így a Dávid F. megőrülését bátran minden történeti alapot nélkülöző állításnak tarthatjuk, melyet hogy éppen a rossz akarat talált ki, kézzel foghatólag bizonyítja az, hogy vallási meggyőződésével hozatik kapcsolatba, melyet ép úgy gyűlöttek és üldöztek ellenfelei, mint őt magát.

hasonló következtetést tenni, merné-e azt mondani, hogy mindezek zsidózásba rohannak, vagy éppen szombatosok? Én nem mondom, hogy a Dávid F. iránya a vallásos meggyőződés nyilatkozatában egy új irányra, tán éppen a szombatosságra nem vezethetett sokakat, de ezért Dávid Ferenczet felelősségre vonni, vagy ezt az új irányt egyenesen neki tulajdonítani ép oly kevéssé lehet, mint a keresztény vallás alapítójának tulajdonítani mind azon formákat, melyek a keresztény vallásban közel két ezer év alatt oly nagy számmal jelentkeztek. De tény az is, hogy a szabatosság nem csak az unitárius, hanem a református és katolikus egyházból is hódított magának híveket; már pedig, ha éppen csak a Krisztus természet szerinti istenségének és imádásának dávidi értelemben való megtagadása lett volna az a lejtő, melyről a szombatosságra lehetett jutni, ugy a református és katolikus egyházból szombatossá senki sem lehetett volna, miután ezekben nem csak a Krisztus, hanem a szent lélek is természet szerint való istennek tartatik s részben még szűz Máriának is imádás tulajdonittatik.

Azt mondja tovább Győri ur, hogy a „szombatosok énekeskönyvének tanvitató darabjain éppen azon gúnyolódó jelleg ismerhető fel, a melylyel már a „*De falsa et vera unius Dei cognitione*“ című könyv szerzőjénél találkoztunk. Miután pedig e könyv szerzője Dávid F. volt, tehát Dávid F. vetette meg a szombatosság alapját.

Lám, minő következtetésekre képes az ember, ha valamit okvetetlen bé akar bizonyítani, s én, valóban, a Győri ur im ez okoskodását látva, többé nem csudálkozom azon, hogy minő alapon ítélték el hajdan az ugynevezett eretnekeket. A szombatosok énekeskönyve ép oly gúnyolódó jelleggel bír, mint a Dávid F. egyik vagy másik műve. Hiszen ha ez argumentumul szolgálhat a Dávid F. szombatossági hajlamának kimutatására, ugy semmi sem bizonyosabb, mint az, hogy a szombatosság a XVI-ik század uralkodó eszméje volt, s Meliusról ép oly joggal el lehet mondani, hogy a szombatosság alapját ő vetette meg, mint Dávid Ferenczről; a menyinyiben az ő iratai is ép oly gúnyolódó jellegűek, mint a Dávid Ferenczéi, a ki a háromságot cerberus alakjában tüntette elő s mint általában mindazoké, a kik a XVI-ik század vallásos eszmeharczában részt vettek, a kik közül bizony egyik se hintette bé czukorporral a maga dolgozatait.

Ezután hivatkozik Győri ur az egykori krónikás Nagy Szabó Ferenczre s ennek Eössi Andrásra, mint a szombatosság alapítójára

vonatközo ama megjegyzését, hogy „1588 esztendő táján esmét megújula és kétfelé szakada az áriánus vallás,“ hasonlóképen bizonyítékul használja arra, hogy kimutassa, miként a szombatosság nem más, mint a dávidi mozgalom megújulása, s mindezt erre az egy szóra alapítja: esmét.

Tagadhatatlan, hogy az egyes szóknak nagy jelentése van, s a gondolközo író ok nélkül szót nem szaporít. A mi azonban a kérdéselt szót illeti, én annak egészen más jelentést tulajdonítok, mint Győri ur. Szerintem az nem jelentheti a szombatosságnak már Dávid Ferencz idejében való feltünését, avagy a dávidi mozgalommal való ugyanazonságát, hanem jelenti egyszerűen egy új vallásforma előállását, mely azelőtt épen nem volt meg. A krónikás „esmétje“ nem egy régeinek megújulását, hanem egy egészen új valaminek előállását jelenti, s általában a reformatió folyton tartására vonatkozik. Mintha ezt akarná mondani: a reformatiónak még nem akar vége szakadni, a mint a lutheránus vallásból a református, ezekből az unitárius, szerinte ariánus állott elő, ugy most ez ismét megújula. És így a krónikás esmétje épen ellenkezőt bizonyít, mint a mit a val Győri ur bizonyítani akar. Mindenesetre gyenge érv a Dávid F. szombatossági hajlamának kimutatására.

Végül tán legerősebb érve volna Győri urnak, az általa felállított hypothesisnek bebizonyítására az az állítása, hogy a mig a szombatosok énekeikben a róm. kath. és prot. felekezetek hite és szertartásai ellen kikelték és azokat gúnyolták, addig az unitáriusokat mindenütt mellőzték. Csak hogy a dolog nem úgy áll. A szombatosok ép oly tévelygőknek tartották az unitáriusokat, mint a többi felekezeteket. Erre nézve álljon itt énekes könyvükből ¹⁾ egy pár versszak:

Pápaságot az kik hogy már elhattak
Lutterust vagy Calvinust választottak,
Maga melyik jobb másiknál nem tudják
Ezek mind a háromság Istent vallják.

Ez háromféle vallás ez világban
Sok lelkeket tart igen nagy rabságban,
Tévelyegnek Isten ismeretében
Legeltetnek hamis biztatásokban.

¹⁾ Az unitárius egyház kolozsvári könyvtárában.

Negyed rendben az kik egy Istent vallnak
 Tiszteletben im ezeknél nem jobbak
 Emberi találmányt ők is követnek
 Az többivel egy hajóban eveznek.

Igaz vallás csak egy hát az mint mondom
 A mint vagyon im igazán kimondom,
 Üdvösség utát ugyan kifejezem
 Ez, hogy Christust kell éltében követnem stb.

Az idézett versszakok harmadika nyilván mutatja, hogy a szombatosok bizony az unitáriusok ellen is kikeltek, őket is gúnyolták. A negyedik versszak szorosán véve nem tartozik ugyan célomra, de mint az előbbieknél folytatását idéztem azért, mert ebből is kitűnik az, hogy a szombatosokat helytelenül zavarták össze a zsidókkal, a menyinyiben a Krisztus iránt ők is tiszteletet mutattak. „Üdvösség utát ugyan kifejezem, Ez, hogy Christust kell éltében követnem.“

Im ezek volnának az érvek, a melyekre Győri ur az Erdélyi székely szombatosok czimű czikksorozatában támaszkodva, e felekezet eredetét Dávid Ferenczre akarja vissza vinni. Egyebekre nézve nincs mit mondanom, mert azok történeti tények, s közlésökért ismételve köszönetemet nyilvánítom Győri urnak; de Dávid Ferencz iránti tiszteletem sokkal nagyobb, minthogy minden megjegyzés nélkül hagyjak egy oly feltevést róla, a mely őt meggyőződés szerint nem illeti. A ki a Dávid Ferencz műveit, irányát és törekvését ismeri, semmiről sem szerezhet magának oly könnyen meggyőződést, mint arról, hogy Dávid Ferencz évszázakra kiható nagy eszmékért s elvi jelentőségű kérdésekért küzdött, s a betűimádástól távolabb állott, mint bármelyik reformátor. A szombatoság pedig végre is nem volt egyéb, mint a biblia betűihez való szolgálai ragaszkodásnak egy nyilatkozata; hasonló ahoz, a melyet Luther is tanusított az urvacsora kérdésében. Dávid Ferencz nem az ünnepnapokat és szertartásokat akarta reformálni, hanem világosságot vetett a confessiók oly pontjaira, melyekről ma az ő szellemi fényének sugarai kezdenek tündökölni.

Ferencz József.